

PRIKAZI

REVIEWS

Ian Gordon SIMMONS:
CHANGING THE FACE OF THE EARTH, Culture, Environment, History,
II. izdanje.
Blackwell Publ., Oxford, 1996., 431 str.
+ indeks, grafički prikazi, tematske karte, fotografije, bibliografija, kazalo.

Ovo je knjiga o povijesti utjecaja čovječanstva na prirodnu sredinu, od prvih početaka do sadašnjosti. Prvo izdanje iz 1989. godine, koje je doživjelo nekoliko pretisaka, izvanredno je prihvaćeno na sveučilištima širom svijeta. Pred nama je sada i drugo, revidirano, izdanje.

Autor djela, Ian Gordon Simmons, profesor je geografije na Sveučilištu u Durhamu, Velika Britanija, znanstvenik i autor koji je svojim izuzetnim znanstvenim opusom obilježio jedno cijelo, danas možda najatraktivnije područje geografije, gdje se najizravnije susreću historijska i fizička geografija.

“Zamislimo da možemo svemirskim brodom putovati međuzvezanim prostorom i pomoću daljinske tehnologije uhvatiti svjetlost sa Zemlje otprije 2 milijuna godina, te zumirajući hvatati slike Zemljine površine svako naredno stoljeće do današnjih dana. Te bi se slike mogle pretočiti u karte Zemljine površine. Tijekom pleistocena (prije 1.8 – 0.01 milijuna godina) mnoge bi promjene bile očite, pogotovo one koje se

odnose na velike površine pod ledenim pokrovom, razlike u raporedu i površinskom udjelu kopna i mora te odgovarajuću vegetaciju. Međutim, oko 10 000 godina prije Krista led se uvelike povukao u polarne regije, a vegetacija se prilagodila novim interglacijalnim uvjetima. Uskoro, nakon toga, u holocenu naša bi oprema (ako je dovoljno osjetljiva) počela hvatati tragove promjena koje su uzrokovale aktivnosti jedne vrste: Homo sapiensa. Ovi su se rani tragovi umnožili, kao što se povećavao i broj ljudi, sve do današnjeg prizora, koji bi pokazao svijet gdje je ljudska manipulacija i intervencija na Zemljinoj površini uistinu jaka. Na primjer, 8000 godina prije Krista vrlo je malo zemlje korišteno za proizvodnju hrane. Sada je u svijetu 1441 milijun ha oranica. God. 1880. samo je 2,5% stanovništva živjelo u gradovima, a danas 45%, dok je 25% Zemljine površine na različite načine pod utjecajem čovjekove djelatnosti. Ovo je knjiga o povijesti takvih promjena.”

Odnos čovjeka i prirode moguće je promatrati kroz dva okvira: jedan ima temelje u prirodi, a tek potom se uzima u obzir Homo sapiens koji ima stalnu sposobnost utjecaja na takav sustav; drugi, alternativni, predstavlja kulturološko i behaviorističko gledište gdje Homo čini mjeru svih stvari i smatra se potpuno drukčijim od ostatka prirode. Međutim, ono što im je zajedničko je prihvaćanje ljudske vrste drukčijom

vrstom od ostatka životinjskog svijeta. To se gledašte naziva *dualizam* i temeljna je oznaka zapadne intelektualne tradicije. Ideja dualizma čovjeka i okoliša prvi je element teorijsko-metodološkog pristupa.

Kao odgovarajući okvir za istraživanje povijesti ljudskog utjecaja primijenjen je dinamički model *ekosustava*, pogotovo stoga što je osnovni interes fokusiran na promjenu u vremenu. Kada je čovjek aktivni dio ekosustava, područje istraživanja se katkada naziva *humanom ekologijom*, a takvim se sustavima često daju nazivi poput *antroposustava*, *socionaturalnih sustava* i u ponekim slučajevima *agroekosustava*.

Sretna je okolnost da se ideja ekosustava kao funkcionalne jedinice snažno razvila posljednjih desetljeća. Njegova definicija, što je važno, uključuje *sve organizme*, dakle, može se raspravljati o ulozi čovječanstva. Tokovi energije i materije su mjerljivi, tako da se većina karakteristika ekosustava može kvantificirati (osim stabilnosti i stupnja modifikacije, za što su nam nužni historijski izvori i podaci, ali rigorozno mjerenje nije moguće).

Autor nas kroz ovako strukturiran pristup vodi kroz različite tipove i vrste odnosa između populacije – izvora – okoliša. *Izvori energije* u tim odnosima imaju temeljnu ulogu. Inicijalna somatska energija koja je potrebna da bi se čovjek održao na životu je 10 MJ/dan. Tijekom kulturne evolucije u svakoj fazi promjene tehnološki je napredak omogućio ljudskom društvu dodati extra somatsku energiju iz vatre, domaćih živih bića i tvari, vjetra i vode, fosilnih goriva i nuklearne energije.

19. stoljeće čini veliki diskontinuitet. Do tada je korištenje energije per capita bilo oko 10 puta veće od inicijalne somatske energije.

To je već sasvim dovoljno za visok stupanj manipulacije u okolišu, posebno ako je ona kumulativna – kroz dulji vremenski period. Pristup energiji u industrijskom dobu omogućio je dodatak energije i 100 puta iznad one inicijalne. To već omogućuje mijenjanje biofizičkih sustava i vrlo brzu transformaciju.

Povijest ovih odnosa u knjizi počinje s poviješću vatre, tj. tokovima energije lovačko-sakupljačkih društava; nastavlja se analizirajući razvoj i širenje poljoprivrede, te ekologiju pastoralizma, kao i ekosustave različitih tipova ratarstva (ekstenzivni itd...) i njihov utjecaj na okoliš; nastavlja se dalje kroz industrijalizam i energiju nakon 19. stoljeća, te industrijalizaciju i utjecaj vezanih sustava., stavljajući u odnos populaciju, izvore i okoliš u uvjetima industrijaliziranog svijeta.

Autor zatim promišlja nove izvore energije koji su obilježili najnoviju etapu ove povijesti, a ona se može i precizno datirati: 2. prosinca 1942. godine u 14³⁰ u Chicagu, Enrico Fermi je postigao prvu kontroliranu fisiju atomske jezgre u lančanoj reakciji. Spoj znanosti i tehnologije doveo je do dvojakog razvoja: korištenje novog oblika energije u civilne svrhe (električna energija), ali i korištenje za termonuklearno oružje. No, u smislu temeljnih načela ove knjige ovaj je događaj doveo do pristupa novom izvoru energije, te time do mogućnosti stvaranja različitih (drugačijih) odnosa između društva i okoliša.

Na kraju, umjesto gotovih rješenja, autor zaključuje da je svaka prosudba svih ovih tendencija za sada preuranjena. Izuzevši globalni nuklearni rat, bilo koji trend je teško predvidjeti.

Neka završetak bude poruka koju nose dva citata iz autorovog zadnjeg poglavlja:

*Od svih čovjekovih jada, najgorči je ovaj
– znati tako mnogo i biti nemoćan.*

Herodot: Historije (5. st. pr. Krista)

*Neka tvoja nagrada bude u samom
djelovanju; nikada u njegovim plodovima....
djeluj, bez obzira na dobitak ili gubitak.*

Bhagavad – Gita (2. st. pr. Krista)

Borna Fürst-Bjeliš

Fernand BRAUDEL:

**SREDOZEMLJE I SREDOZEMNI
SVIJET U DOBA FILIPA II., I. i II. dio.**

**Antibarbarus, Zagreb, 1997., 676
str., bibliografija i bilješke nakon
svakog poglavlja, kazalo.**

Najznačajnije i najpoznatije Braudelovo djelo, vrhunsko dostignuće historijske i historijsko-geografske literature 20. stoljeća *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, nakon brojnih prijevodnih izdanja u svijetu, doživjelo je i svoje prvo hrvatsko izdanje.

Fernand Braudel (1902. - 1985.), svakako najutjecajnija ličnost francuske škole Anala, europske historiografije ali i historijske geografije, znanstvenik je svjetske reputacije. Diplomirao je geografiju i povijest. Predavao je povijest moderne civilizacije na Sorbonni 23 pune godine. Bio je doktor *honoris causa* na dvadesetak sveučilišta u Europi i SAD, član desetak akademija znanosti, a 1984. godine izabran je za "besmrtnika" Francuske akademije.

Rad na ovom djelu započeo je istraživanjima za studiju o politici Filipa II. u Sredozemlju još davne 1923. godine. Ona je izrasla u doktorsku disertaciju, koju je obranio 1947. godine na Sorbonni, a prvi put je objavljena 1949. godine, nakon čega

je doživjela brojna francuska i prijevodna izdanja u svijetu. Ova je knjiga kao malo koja potakla mnoge rasprave i metodološka preispitivanja, zahvaljujući potpuno novom pristupu i načinu gledanja i tumačenja odnosa čovjeka i njegove okoline.

Njegovo se ime često vezuje uz "novu historiju", koja je potisnula tradicionalnu. Međutim sam Braudel, kako bi definirao svoj originalni i novi pristup u tadašnjem trenutku vremena, istaknuo i naglasio organsku povezanost vremena i prostora, geografije i povijesti, predlaže termin *geohistorija* ("géohistoire").

On je prvenstveno bio privučen novom geografijom Vidala de la Blachea, koja se našla u samim korjenima francuske škole Anala (*Ecole des Annales*). Braudelovo je djelo, kako sam ističe, izravan plod učenja, duha i prve mladosti škole Anala kao i učitelja Marca Blocha i Luciena Febvrea.

Braudel je strasno volio Sredozemlje. Želio je objasniti povezanost prostora i vremena u Sredozemlju. "... Sredozemlje nije jedno more, to je *skup mora*, mora nakrcanih otocima, ispresijecanih poluotocima, okruženih razvedenom obalom. Njegov je život pomiješan sa zemljom, njegova je poezija uglavnom rustična, njegovi su mornari istodobno i seljaci; ono je more maslina i vinograda kao i uskih čamaca na vesla ili trbušastih brodova trgovaca, njegova se povijest više ne može odijeliti od zemaljskog svijeta koji ga okružuje kao što se ni glina ne može iščupati iz ruku umjetnika koji je oblikuje..."

Mediteranski prostor obuhvaćen je u njegovim najširim granicama i "u svoj punini njegova mnogostruka života." On, osim Sredozemnog mora i obala, obuhvaća i široki stepsko-pustinjski prostor na jugu i istoku, kao i europske prostore u zaleđu

visokih planinskih masiva koji obrubljuju more. Svi su ti prostori povezani životnim ritmovima u jedan konzistentan životni prostor, koji je kroz dugo vrijeme trajanja iznjedrilo vrijednosti mediteranske civilizacije. Naš je Jadran i Hrvatska dio tog jedinstvenog brodelijanskog mediteranskog svijeta.

Vrijeme u svom *dugom trajanju* koordinatni je sustav Braudela. To je povijest usporenog ritma i stalnih ciklusa. To je povijest koja se ne može odijeliti od zemaljskog svijeta. Ti ritmovi i ciklusi otkrivaju one najdublje slojeve u odnosima čovjeka i okoline koja ga okružuje. Jedino oni mogu izlučiti trajne vrijednosti u odnosu čovjeka i prostora, a to su vrijednosti civilizacije.

Način mišljenja vođen je osnovnom dijalektikom "prostor-vrijeme", odnosno povijest-geografija. Za Braudela geografija je u srži povijesti. Civilizacije je nemoguće objasniti bez geografije.

Za nas je možda najinteresantniji prvi dio knjige "Udio sredine", gdje se obrađuju upravo odnosi i interakcije između čovjeka i prirodne sredine koja ga okružuje. Radi se o "...gotovo nepomičnoj povijesti, povijesti čovjeka u njegovim odnosima s okolinom koja ga okružuje; jednoj polaganom povijesti koja teče, koja se transformira, sastavljena često od upornih povrataka, ciklusa koji se bez prestanka ponavljaju." Prvi dio knjige sastavljen je od slijedećih poglavlja: 1. Poluotoci: planine, visoravni i ravnice; Planinsko stočarstvo ili nomadski život: već dva Sredozemlja; 2. U srcu Sredozemlja mora i primorja; 3. Granice ili najšire Sredozemlje (Sahara, drugo lice Sredozemlja, Europa i Sredozemlje, Atlantski ocean); 4. Fizičko jedinstvo: klima i povijest; 5. Ljudsko jedinstvo: putovi i gradovi, gradovi i putovi. U drugom dijelu knjige Braudel se bavi

"strukturama" i "konjunkturama", te pokušava objasniti gospodarstvo, države, društva i civilizacije.

Obimna građa za ovo djelo satkana je od "gomile" članaka, memoara, knjiga, publikacija, anketa i radova povjesničara, geografa, etnografa, geologa, botaničara, tehnologa..., kao i izvora brojnih arhiva. Za naš dubrovački arhiv Braudel je rekao da je "najdragocjeniji od svih za naše poznavanje Sredozemlja."

Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II. samo je naizgled ograničen na kratkih pedesetak godina između 1550. i 1600. godine. Ovdje se radi, kako rekosmo, o vremenu *dugog trajanja*, trajnih, civilizacijskih vrijednosti. Ovdje se radi o prostoru kroz njegovo dugo trajanje kroz druga razdoblja, prethodna, buduća, pa čak i sadašnja. Prema tome, kroz prostor i vrijeme, na površinu izbijaju trajne vrijednosti. U toj "igri" geografija prestaje biti ciljem sama sebi da bi postala sredstvom.

Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II. ono je djelo koje postaje klasikom već za prvog objavljivanja. Za nas je od izuzetnog značenja, jer i mi smo dio tog jedinstvenog sredozemnog civilizacijskog svijeta.

Borna Fürst-Bjeliš

**LEKSIKON MIGRACIJSKOGA I
ETNIČKOGA NAZIVLJA - glavni
urednik Emil HERŠAK, Institut za
migracije i narodnosti i Školska knjiga,
Zagreb, 1998., 340 str.**

Nakon gotovo četverogodišnjeg rada istraživača Instituta za migracije i narodnosti sa zadovoljstvom smo dočekali izlaženje

ovog izdanja. Interdisciplinarni pristup možemo zahvaliti redakcijskom odboru koji je u sastavu Josip Anić, Jasna Blažević, Ružica Čičak-Chand, Mirjana Domini, Ivan Lajić, Ante Laušić, Sonja Podgorelec i Jelena Zlatković-Winter zajedno s glavnim urednikom, Emilom Heršakom obavio glavni dio posla.

Leksikon sadrži ukupno 634 natuknica poredanih abecednim redom (od prvog pojma abolicija do posljednjeg pojma županija). Većina natuknica unutar svog objašnjenja sadrži i tzv. "uputnice" prema drugim natuknicama. Ukupan tekst ima više od 3000 takvih veza što dodatno pridonosi kvaliteti i učinkovitosti leksikona. Uputnice su označene kraticama v. (vidi) ili usp. (uspoređi). U određenim slučajevima (takvih je 61) natuknica sadrži samo uputnicu na drugu natuknicu/e ili samo jezične i etimološke bilješke pa tek onda uputnicu na istu natuknicu prema svom značenju. Primjerice natuknica *gastarbeiter* sadrži podrijetlo riječi, a za tumačenje upućuje čitatelja na natuknicu *gostujući radnik*.

Leksikon ne sadrži natuknice o međunarodnim i nacionalnim ustanovama koje djeluju ili utječu na migracijski i etnički sklop i one o konkretnim etnijama što je, kako doznajemo iz uvodnih napomena glavnog urednika, ostavljeno za budući rad Instituta. Iznimke čine neke značajnije ustanove koje su ipak uvrštene (npr. Europska unija, Ujedinjeni narodi, natuknica Hrvat, Arijevi, Vlasi). Dodatna vrijednost je ta da natuknice sadrže i etimološke i jezične podatke.

Imajući na umu opseg posla kojeg su autori obavili, možemo razumjeti da se potkrala pokoja pogreška. Tako na stranici 156 pod definicijom natuknice mrtvo naselje stoji: "...naselje malobrojna žiteljstva u

kojem je prisutna starija generacija, uz izostanak mlađe ili srednje generacije; od sastavnica prirodna kretanja prisutan je jedino mortalitet, a od mehaničkoga jedino iseljavanje; to je naselje koje će u bližoj demografskoj budućnosti ostati bez stanovništva, tj. 'izumrijeti'". Pojam mrtvo naselje koristi se za naselje koje je već izumrlo, tj. ostalo bez stalnih stanovnika kao što i sam naziv govori. Objašnjenje koje je dano pod tom natuknicom odgovaralo bi pojmu naselje socijalne depresije, izumiruće naselje ili pak naselje slabe demografske perspektive.

Nema sumnje da će se ovaj leksikon naći na stolu ili pri ruci (format je 13,5x19,5 cm) brojnih sociologa, etnologa, politologa, pravnika, psihologa demografa, ekonomista, geografa (osobito demogeografa) i drugih stručnjaka, ali i šire javnosti.

Ivan Zupanc

Jacques SCHEIBLING:
QU'EST-CE QUE LA GÉOGRAPHIE.
Édition Hachette, Carré Géographie,
Paris, 1998., 200 str., grafički prikazi,
tematske karte, dokumenti, bibliografija,
popis dokumenata, kazalo.

Geografska biblioteka "Carré Géographie" francuskog izdavača Hachette objavila je drugo izdanje knjige Jacquesa Scheiblinga *Qu'est-ce la géographie – Što je geografija*.

Knjiga donosi pregled razvoja geografije kao discipline, shvaćanja njezine biti, predmeta istraživanja, pristupa i metodologije. Prvenstveno se odnosi na razvoj francuske geografije, ali u europskom i američkom geografskom i općem znanstvenom kontekstu.

Francuska geografska škola, koja je u prvoj polovici 20. stoljeća dala notu cijeloj svjetskoj geografiji, konstituirala se s francuskim geografom Paulom Vidal de la Blacheom (1845. - 1918.). Ona odgovara jednom povoljnom trenutku sinteze i ravnoteže između prirodnih i društvenih znanosti u istraživanju i analizi ruralnih pejisaža, tada dominantnih formi u prostoru. Njezin je uspjeh i prihvaćanje bilo izuzetno i dugotrajno, čime se može objasniti značenje i težina nasljeđa vidalijanske geografije u aktualnoj francuskoj geografiji.

Distancirajući se od determinizma, Vidal je uveo čovjeka u geografiju. Elaborirajući postavke nove humane geografije u *Principes de géographie humaine* (1922., posthumno), geografiju smatra znanošću o odnosima čovjeka i *milieu*a, a milieu (sredina) je, po definiciji prirodan. On također kaže – “Geografija nije znanost o čovjeku, ona je znanost o mjestu” (prostoru; op. autora). Vidal uvodi u geografiju pojam *genres de vie* – način života na koji ljudske skupine interveniraju u sredini (milieu). Svjestan ograničenja opće geografije, Vidal je uporno težio regionalnoj geografiji. Uvodi pojam *pays* u smislu male homogene regionalne cjeline, te na taj način utemeljuje regionalnu geografiju kao studij pejisaža (*paysage*).

U svojoj biti, vidalijanska humana geografija znatnim je dijelom humana ekologija (iz američke perspektive). Posibilizam predstavlja relativni determinizam. Geografija je i dalje prirodna znanost, koja, međutim, sve više uvažava čovjeka. Brojni su Vidalovi nasljednici nastavili vidalijansku tradiciju, definirajući tipove ruralnih pejisaža. Vidalijanska humana geografija i analiza pejisaža utisnuli su dubok pečat u europsku, ali i američku geografiju.

Prvi impulsi koji su utjecali na odmak geografije od vidalizma, 50-tih godina 20. stoljeća proizlaze iz istraživanja u području prostorne ekonomije i primijenjene sociologije prostora (Čikaška škola). Ova su istraživanja, iako sociološka i ekonomska, primarno usmjerena na problematiku grada. Njihov je velik prinos poznavanju urbane problematike. Geografi su preuzeli modele urbane organizacije, strukture i rasta, koji u određenom obliku odgovaraju modelima ekonomista (von Thünen, Weber, Christaller, Lösch)

Ovi su impulsi izazvali značajan razvoj urbanih studija, temeljenih na urbanoj hijerarhiji i funkcijama, kao i na uspostavljanje novog modela regionalizacije temeljene – ne više (ili jedino) na pejizažnim jedinicama kao homogenim regijama, već na polariziranim regijama, gdje je grad faktor organizacije prostora. *Polarizacija i regionalizacija* pojmovi su koji se javljaju istodobno, međutim, oni su prije svega ekonomski.

Zadnjih dvadesetak godina javljaju se brojne struje - pozitivistička, behavioristička i radikalna. *Pozitivistička ili neopozitivistička* struja obuhvaća geografiju modela (polarizirani prostor, gravitacijski modeli, prostori difuzija). To je nomotetička geografija, koja metodom dedukcije pokušava otkriti prostorne zakonitosti.

Behavioristička struja uvažava ljudsko ponašanje koje se ne može odrediti samo prema elementarnim principima (najmanji otpor), nego također prema složenim individualnim motivacijama. Ovaj pristup uključuje pojmove subjektivizma prostora, percepcija i reprezentacija. Različito življeni i doživljeni prostori (“espace veçu”, “espace perçu”) i analiza reprezentacija sastavni je dio geografije.

Radikalna struja, povezana s marksizmom, suprotnost je i jednoj i drugoj. Smatra prostor proizvodom, nastalim različitim načinima proizvodnje prema prirodnim predispozicijama prostora s jedne strane i društvenim odnosima određenim klasnom strukturom s druge strane (nejednak razvoj, centar-periferija...).

Sve se ove struje, često suprotstavljene, fuzioniraju u ono što zovemo "nova geografija". Ona je vrlo raznolika usprkos zajedničkom nazivu.

Posebna je pažnja posvećena horematškoj geografiji Rogera Bruneta. R. Brunet ključna je osoba suvremene francuske geografije i jedan od protagonista "nove geografije". *Horem* (grč. *Khore* - mjesto, poseban prostor) je, prema Brunetu ona karika koja je nedostajala teorijskoj geografiji između općeg prostora i posebnih prostora, koja može prevladati kontradikciju između nomotetičke i idiografske geografije; između znanosti o prostoru i poznavanja mjesta. Horemi su elementarni oblici prostora i zahvaljujući njima, moguće je analizirati i prikazati svaki prostor, od najjednostavnijeg do najsloženijeg, od sasvim lokalnog do svjetskih sistema.

Autor se također posebno bavi pitanjem odnosa prostora i vremena, odnosno geografije i povijesti i pitanjem historijske geografije. Ova nas promišljanja izravno vode do definicije geografije i njenog objekta istraživanja.

Geografski je prostor duboko obilježen različito dugim procesima razvoja koji pretihode sadašnjem stanju. Taj prostor (s ugrađenom vremenskom dimenzijom) ima svoje ime: *teritorij*. Prostor i teritorij nisu sinonimi. Teritorij je rezultat društvenog razvoja. Oblici i strukture su historijski, razvojni

i u stalnoj su transformaciji. Teritorij je dinamička, a ne statička kategorija. On sadrži materijalnu i kulturnu dimenziju. Svijest o pripadnosti teritoriju postoji u svim društvima i svim vremenima. Teritorij ima smještaj, položaj, dimenziju, oblik, fizički karakter, obilježja, ograničenja i mogućnosti. On obuhvaća sve forme i strukture koje je neko društvo utisnulo: pejzaži, rasporedi, sustavi, mreže... Teritorij je objekt kojemu treba otkriti logiku organizacije i funkcioniranja. Teritorij je fizičko-historijska konstrukcija.

Prostor može biti teorijski, teritorij ne. Znači li to da je takva geografija nužno idiografska? Ne! Znanost ne znači proučavati teorijski objekt, već stvarati teorije polazeći od realnosti. Slijedeći ovu koncepciju, oblici, strukture, funkcije, razvoj (povijest) su ključne riječi geografije koja se pojavljuje kao funkcionalna, strukturalna i genetička znanost. Što je, dakle, geografija? Jacques Schiebling predlaže definiciju: *geografija je studij organizacije i funkcija teritorija*.

Svako pojedino poglavlje prati nekoliko odabranih originalnih tekstova koji ilustriraju i dokumentiraju problematiku o kojoj se raspravlja, ili pak otvaraju neka nova pitanja ili dileme.

Borna Fürst-Bjeliš

Jean - René TROCHET:
GÉOGRAPHIE HISTORIQUE,
Hommes et territoires dans les sociétés
traditionnelles. Édition Nathan Université,
Série "Géographie", Paris, 1998., 254 str.,
30 slika, rječnik pojmova, bibliografija,
indeks autora, indeks pojmova, kazalo.

Pred nama je najnovije izdanje francuske sveučilišne naklade "Historijska geografija

- ljudi i prostori u tradicionalnim društvima”, Jean - René Trochet-a.

Jean - René Trochet sveučilišni je profesor Historijske geografije i Kulturne geografije na sveučilištu Paris - Sorbonne (Paris IV.), te član istraživačkog projekta i laboratorija Prostor i kultura. Njegova se istraživanja odnose prvenstveno na tradicionalnu ruralnu Francusku, odnose između oblika ruralnog života, organizacije pejzaža, strukture ruralnih zajednica te kulturnih obrazaca u prostoru. Ovaj udžbenik historijske geografije namijenjen je prije svega studentima geografije, povijesti, ali i sociologije, etnologije i političkih znanosti. Međutim, jednako tako može biti koristan priručnik gimnazijskim profesorima u okviru programa geografije i povijesti. Udžbenik je zamišljen kao prvi dio zaokružene serije, koja bi obuhvatila kako tradicionalno društvo, tako i suvremeno društvo u drugom dijelu, koji tek očekujemo.

Iako je inspirirana postavkama *vidalijanske* geografije, ova je knjiga ipak po svojoj koncepciji i pristupu nova. U središtu njezina interesa su oblici organizacije ljudskih zajednica, od obitelji do različitih oblika države, te njihove intervencije i transformacije u prostoru. Autor osvjetljuje odnose koji nisu tako čest predmet rasprave među geografima: odnosi ljudskih zajednica, moći i teritorija.

Na kronološkom planu radi se o tradicionalnim društvima, što znači o društvima prije velikih promjena suvremenoga doba. Prema tome, koncept tradicionalnoga društva je, de facto, historijsko-geografski koncept.

Metodološku polaznu osnovicu predstavlja identifikacija ljudskih zajednica, skupina i organizacija koje mogu

intervenirati u prostoru, te analiza transformacija. Govoreći o organizaciji ljudskih zajednica ne može se zanemariti problematika uvjeta života i odnosa s prirodnom sredinom. Ovaj je odnos u samom središtu značenja “genres de vie”, koji je Vidal de la Blache elaborirao u svom djelu *Principes de géographie humaine* (posthumno objavljenom, 1922.), te proširio u znanstveni svijet svoga doba.

Jean-René Trochet u velikoj mjeri slijedi smisao postavki i načela utemeljitelja francuske geografske škole. Odnos čovjeka i prostora u tradicionalnim društvima prati i analizira primarno kroz načine na koje se ljudi, odnosno ljudske skupine prilagođavaju i mijenjaju prirodnu sredinu. Način života, međutim jasno je, uključuje i kulturološku komponentu. To je, pak, također povezano s načinima na koji su ljudske zajednice organizirane. Od važnosti su i odnosi među pojedinim segmentima grupe koji na različite načine percipiraju i oblikuju prostor.

Međutim, čak i u tradicionalnim društvima, način života u smislu “genres de vie” svakako nije jedini element koji treba uzeti u obzir. Važni su također načini organizacije društva u širem smislu.

Ljudske su zajednice kroz duga razdoblja povijesti nalazile različite načine organizacije prostora koji su im omogućavali više ili manje miran suživot. Upravo je povezanost između zajednice i države u središtu Trochetovog djela.

Knjiga obuhvaća 4 dijela. U prvom se dijelu govori o različitim oblicima organizacije teritorija u društvima bez države (na razini obitelji, rodovskih zajednica – plemena i etničkih zajednica); u drugom dijelu o genezi i razvoju gradova-država u antici,

srednjovjekovlju i novovjekovlju. U trećem dijelu riječ je o odnosu između carstava i tradicionalnog društva, a u zadnjem, četvrtom o korjenima nacionalnih država u zapadnoj Europi.

Jean-René Trochet pokazao je svojim djelom kako je pred historijskom geografijom otvoreno široko polje istraživanja prostora kroz duga vremenska razdoblja, pri čemu treba voditi računa o vezama između teritorija, načina života i različitih oblika organizacije ljudskih zajednica. Na taj način historijska geografija može pridonijeti tumačenju sadašnje geografije.

Borna Fürst-Bjeliš

Drago KLADNIK:

Leksikon geografije podeželja.

**Inštitut za geografiju, Ljubljana, 1999,
338 stranica**

Podeželje, na slovenskom, odnosno ruralni (agrarni) prostor ili pak prostor izvan okvira gradova, izuzetno je raznolik i opsežan dio Zemljine površine. Kao što i sama forma ovog djela kazuje, osnovna zadaća "Leksikona geografije podeželja" jest na jednom mjestu sakupiti i ukratko predstaviti široku paletu izraza, pojava i metoda s kojima se susrećemo u proučavanju ruralnih prostora. Bez obzira na naslov djela, namjera autora je obraditi pojmove ne samo iz geografije, već i ostalih znanosti koje iz različitih perspektiva izučavaju ruralne prostore.

Možda je upravo zato *Leksikon* podijeljen na tri osnovne cjeline, a *Uvod* započinje temom "Geografija podeželja" u kojoj se definira ova znanstvena disciplina koja, kako autor naglašava, nije još u

potpunosti oblikovana. Njene začetke nalazi u djelima Paul Vidal de la Blachea i Alberta Demangeona. Kao osnovni suvremeni trend ističe se razlika u predmetu proučavanja ruralne geografije u razvijenom i nerazvijenom dijelu svijeta. Razvijeni dio Svijeta, smatra autor, jasno sadržajno diferencira agrarnu geografiju (koja istražuje gospodarske odnose u poljoprivredi) i ruralnu geografiju (koja pak istražuje povezanost poljoprivrede i drugih oblika života ruralnog stanovništva). Slijede motivi pisanja i namjena *Leksikona*, a potom i objašnjenje njegove strukture koja prati "leksikonski" pristup u kojem su pojmovi definirani s osam elemenata: temeljno značenje pojma; prikaz njegove prostorne, socijalne ili gospodarske uloge; obrazloženje eventualnih pojava ili unutarnje podjele pojma; opisi glavnih značenja pojava i povezane problematike; prikaz rasprostranjenosti pojava u svijetu i kod nas; etimološko objašnjenje pojma; eventualni sinonimi; razvrstavanje pojma u određenu znanstvenu disciplinu ili više njih. Svi pojmovi koji se sastoje od više riječi podijeljeni su u skupine, svojevrsne provodne pojmove koji i tematski određuju *Leksikon*. Među najvećim provodnim pojmovima, tj. skupinama s najvećim brojem obrađenih pojmova nalaze se npr. geografija, poljoprivreda, naselje, kultura, planiranje, regija, sistem, zaštita... što nam jasno govori o sadržaju *Leksikona*. Autor daje i detaljno obrazloženje korištenja etimologije i jezične obrade pojmova. U posljednjem dijelu *Uvoda* razmatra se prostorno i ruralno planiranje, ističe važnost interdisciplinarnosti, te se poimence navodi 25 znanstvenih disciplina pojmova kojih su obrađeni u *Leksikonu*.

Drugi dio knjige ustvari je leksikon u pravom smislu riječi u kojem se na 276 stranica obrađuje 3670 pojmova. U skladu sa strukturom obrade pojma svaka natuknica sadrži nekoliko dijelova koji su smisleno povezani u cjelinu uglavnom razumljivu i osobama koje nisu stručnjaci u problematici ruralnih prostora. Posebnost koja se primjećuje za dio odabranih i obrađenih pojmova je njihova povezanost sa suvremenim stanjem ruralnih prostora Slovenije. Tako npr. leksikon obrađuje pojam "celostnog razvoja podeželja in obnova vasi (CRPOV)" tj. "integralni razvoj ruralnih prostora i obnovu sela", program slovenskog Ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i prehranu, a pored definicije "vinske ceste" autor iznosi i osnovne informacije o njihovoj dužini, kategorizaciji, povezanosti s sličnim projektima susjednih država, te razvijenosti. Objasnjavajući pojam "bruto domaći proizvod" autor nakon definicije iznosi podatke o udjelu i značenju poljoprivrede u nacionalnom dohotku Slovenije 1960. i 1995. pretvarajući pritom možda uobičajenu i suhoparnu definiciju u vrijedan podatak koji oslikava proces preobrazbe slovenskog ruralnog prostora. Iako se radi prvenstveno o leksikonu slovenskih pojmova, autor obrađuje i značajnije pojmove na stranim jezicima (npr. badland, corn belt, corral, counterurbanization, dairy belt...) dajući pritom ovom djelu dodatnu vrijednost. Za izdvojiti su i natuknice o statističkim metodama istraživanja ruralnih prostora za koje je redovito dan matematički izraz, ali i objašnjenje i primjena rezultata metode. Sadržajno su uravnoteženi pojmovi fizičke i socijalne geografije.

Završni dio *Leksikona* sadrži abecedno kazalo pojmova i popis korištene literature

(209 bibliografskih jedinica). U kazalu pojmova su deblje otisnuti provodni pojmovi, a kurzivom su uz svaki pojam otisnuti redni brojevi izvora koji su korišteni u objašnjavanju pojma što pridonosi upotrebljivosti *Leksikona*, jer čitatelja usmjerava na dodatni izvor podataka.

Leksikon geografije podeželja svojim sadržajem, opsegom, a posebno strukturom i načinom obrade pojmova blizak je priručniku koji će i znanstveniku-stručnjaku, i studentu, ali i znatiželjniku pomoći da jasnije i potpunije stvore predodžbu o pojavama i procesima koji obilježavaju ruralne prostore na Zemlji. Nizom usputnih, ali uvijek sažetih i svrhovitih podataka, definicije se nadopunjuju i prožimaju životnim iskustvima, posebno onima iz Slovenije. To privlači pažnju čitatelja koji uskoro počinje pregledavati leksikon ne u potrazi za određenim pojmom, već jednostavno da nauči nešto novo. *Leksikon* od sličnih izdanja posebno izdvaja opsežniji uvodni dio.

Nedostatak iscrpnijih podataka o suvremenim konceptima i teorijskim okvirima u obrađivanju geografskih disciplina i pojmova, te nešto tradicionalniji pristup definiranju istih, jedna je od zamjerki *Leksikonu*. Npr. 4. izdanje *The Dictionary of Human Geography*, Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, G. (eds.), Blackwell Publishers, definira ekonomsku geografiju kao "geography of people's struggle to make a living" (geografija ljudskih napora za preživljavanje). Autor ostaje tradicionalniji i isti pojam definira kao "geografiju koja proučava rezultate ljudske djelatnosti u regiji". Ovo je možda izrazitiji primjer, ali smatram da dobro ocrtava autorov pristup. U novijim leksikonima često se uz tekstualno objašnjenje pojmova pojavljuju i grafički prilozi,

posebno sheme i crteži koji pridonose razumijevanju pojma. U *Leksikonu geografije podeželja* grafičkih priloga nažalost nema. Uključivanje regionalnih odrednica u kazalo, ili pak zasebno kazalo na regionalnom ključu, povećalo bi upotrebljivost *Leksikona*.

Tradicionalno obilježen manjom gustoćom stanovništva, disperznom naseljenošću i snažnije izraženim prirodnim obilježjima okoliša oblikovanog ponajviše poljoprivredom, ruralni prostor često je i danas promatran kao homogeni reziduum urbanog društva. No socijalno-ekonomski procesi u razvijenim državama tržišnog gospodarstva već su sedamdesetih godina ukazali na zaokret tradicionalnih, najprije migracijskih, a potom i ekonomskih trendova. Nije riječ samo o tome da se javlja nova potražnja i osjetljivost prema ruralnim prostorima koja reflektira nesposobnost urbanih prostora da tijekom vremena reproduciraju uvjete svog početnog uspjeha u ranim fazama industrijalizacije, posebno u pogledu kvalitete, cijene i sigurnosti života, već i u činjenici da je rastuća segmentacija potražnje na svjetskom tržištu potaknula alternativnu mogućnost urbanocentričnom razvoju – rast lokalnih ekonomija koje počivaju na malim i srednjim tvrtkama spremnijim da odgovore na zahtjeve fleksibilnosti i malih proizvodnih serija. Neki ruralni prostori razvijenih država prepoznali su svoju razvojnu mogućnost u navedenom obrascu ekonomskih odnosa i počeli se približavati “centrima gravitacije” razvoja, drugi su se okrenuli diverzifikaciji kao “tehničarima preživljavanja”, a dio ruralnih prostora, ponajviše tranzicijskih zemalja, još uvijek je opterećen negativnim ekonomskim i demografskim trendovima. Potencijalni razvoj ruralnih

prostora ovisi o lokalnom kontekstu koji određuje mogućnost da ruralni prostor ima aktivnu ulogu u lokalnoj ekonomiji.

Ruralna geografija odnosno “geografija podeželja” nalazi se stoga pred novim izazovom, a *Leksikon geografije podeželja* koji obrađuje 3670 pojmova iz dvadeset i pet znanstvenih disciplina, vrijedno je i inovativno djelo koje svojim interdisciplinarnim pristupom ostvaruje cilj autora, a to je proširiti obzore geografa, ali i pripadnicima ostalih znanosti podastrijeti dosege i tumačenje mnogih pojava i procesa koji obilježavaju ruralni prostor iz geografske perspektive.

Aleksandar Lukić

**SLOVENSKO-HRVAŠKI OBMEJNI
PROSTOR: ŽIVLJENJE OB MEJI –
glavni urednik Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ,
Inštitut za narodnostna vprašanja,
Ljubljana, 1999., 267 str.**

Kao rezultat znanstveno-istraživačkog, multidisciplinarnog projekta “Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško” iz tiska je izašao drugi svezak nakon što je 1997. objavljena publikacija “Narodnostna sestava v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško”. Svezak predstavlja plod terenskog istraživanja koje je provedeno 1997. i 1998. godine u izabranim naseljima hrvatsko-slovenskog pograničja.

Prva četiri članka imaju ulogu uvodnog upoznavanja i obrazlaganja s istraživanim područjem i provedenom anketom. U poglavlju *Opredelitev obmejnega območja med Slovenijo in Hrvaško ter nekatere njegove geografske značilnosti* (str. 17-46) Peter Repolusk objašnjava da područje

interesa nije moglo biti nazvano regijom jer ne zadovoljava nodalno-funkcionalne niti fizionomsko-homogene kriterije. Odlučuje se za pojam pogranično područje iako razmatra i pojam pogranični pojas. Kao razloge korištenja bivših općina kao analitičkih jedinica (17 iz Hrvatske i 18 iz Slovenije) navodi: 1. statističko gradivo dostupno je na razini starih općina, 2. nekadašnje općine su po veličini i broju stanovnika homogenije i 3. statističko gradivo za općine iz 1991. je zasnovano na identičnoj metodologiji popisa stanovništva. S navedenim argumentima možemo se složiti iako je donekle neopravdano da su primjerice u analizu ušli pojedini dijelovi bivše općine Opatija kojima je krajnja zračna udaljenost od granice oko 35 kilometara, a istovremeno nisu ušli pojedini dijelovi tadašnjih općina Ogulin ili Zabok koji su udaljeni svega četiri kilometara zračne udaljenosti.

Simona Zavratnik-Zimic u članku *Metodološko-teoretski okvir (pilotne) raziskave* (str. 47-68) nam predstavlja anketu kao glavnu istraživačku strategiju. Upitnik je formiran od šest tematskih jedinica: granica, mediji, jezik, prostor, lokalno-državno uređivanje i reguliranje državnih situacija, svakodnevni život. Anketa je provedena u sedam slovenskih (Loški potok, Koper, Rogatec, Metlika, Ljutomer, Lendava, Piran) i sedam hrvatskih općina (Čabar, Buzet, Hum na Sutli, Ozalj, Štrigova, Murško Središće, Buje) u periodu od 23.9. do 17.12.1997. godine.

Izbor območij terenskoga dela (str. 69-78) naslov je rada kojeg je napisao Peter Repolusk u kojem obrazlaže izbor područja (sistem parova na hrvatskoj i slovenskoj strani granice) terenskog rada prema četiri kriterija: 1. položaj anketiranih točaka

(sonda) u svim geografskim makroregijama uzduž državne granice, 2. veličina naselja, 3. narodnosni sastav stanovništva i 4. prometna povezanost pograničja. Ukupno je sondirano 49 naselja (28 u RH i 21 u RS).

Idući članak nosi naziv *Predstavitev vzorca raziskave* (str. 79-87). Autorica Simona Zavratnik-Zimic predstavlja nam uzorak istraživanja te otkriva da je na 14 lokacija podijeljeno 560 anketa, a vraćeno ih je i popunjeno 391 ili 70%.

Prekograniczne kontakte i putovanja, njihov opseg i promjenu tog opsega obradio je Peter Repolusk (*Čezmejni stiki in čezmejna potovanja*, str. 89-105). Područja koja su bila uključena u anketni upitnik su slijedeća: zapošljavanje, obrazovanje, opskrba i kupovina, posjete, slobodne aktivnosti. Glavni rezultat analize jest da su prekogranični kontakti među stanovništvom na obje strane oslabili.

Karmen Medica (*Vsakdanje življenjepodobnosti in različitosti na obeh straneh meje*, str. 107-119) proučava oblike sličnosti i razlika svakidašnjeg života kroz neke naoko beznačajne aspekte kao što su oblik kuća i gospodarskih objekata, uređenost naselja, hrana, oblačenje, muške i ženske narodne nošnje, narodni plesovi, narodne pjesme, legende i pripovijetke, slavljenje crkvenih blagdana te državnih i lokalnih praznika, slavlja (svadbe, rođenja, krštenja...), običaji pri pozdravljanju, običaji pri poljskim radovima (berba grožđa, košnja, žetva...), međususjedna pomoć. Zaključuje da su sličnosti velike, a kontakti konstanta svakidašnjeg života na obje strane granice.

U nastavku ista autorica kroz poglavlje *Mediji v obmejnem prostoru* (str. 121-133) proučava medijsku prisutnost prvenstveno

hrvatskih i slovenskih medija u pograničnim prostoru. Praćenje medija odnosi se na televiziju, radio i novine.

Razine prostorne identifikacije predstavlja nam Simona Zavratnik-Zimic (*Slovensko-hrvaški prostor kot nov družbeni prostor: percepcija in identifikacije*, str. 135-155) kroz tri sklopa: 1. percepcija narodnosno miješanog prostora, 2. teritorijalne identifikacije-razine vezanosti za teritorij, 3. država i pogranični prostor-države Hrvatska i Slovenija u odnosu prema zajedničkom pograničnom području.

Srđa Orbančić i Dario Marušić autori su članka *Neke sociolingvističke značajke hrvatsko-slovenskog pograničnog pojasa* (str. 157-183). Iz rakursa sociolingvistike prikazali su međuetničke društvene interakcije u slovensko-hrvatskom pograničnom području. Sociolingvističke značajke koje su autori odabrali za analizu su slijedeće: jezična pripadnost, znanje jezika, govorno ponašanje, jezična lojalnost, prestiž jezika i autohtona dvojezičnost.

Simona Zavratnik-Zimic, Karmen Medica i Peter Repolusk predstavljaju nam vrlo zanimljiva mišljenja, sugestije i informacije anketiranih koje su zapisali na zadnjoj stranici ankete koja je i ostavljena za tu namjenu ("Z in ob novi meji" – komentari anketirancev (ilustrativni pregled gradiva), str. 185-205).

Što se tiče budućih istraživanja urednica Vera Kržišnik-Bukić upoznaje nas i s tim planovima te donosi mišljenja i sugestije ostalih slovenskih i hrvatskih stručnjaka (*Okoliščine in smeri nadaljnjega projektnega raziskovanja*, str. 213-224).

U aneksu nalaze se još dva rada. Prvi je članak Srđe Orbančića i Daria Marušića *Antropolingvistički opis hrvatsko-*

slovenskih doticaja na primjeru "Kozlerove" granice u Istri (str. 227-255) koji je ustvari rezultat rada na projektu "Etnički i jezični odnosi na 'Kozlerovoj' granici u Istri", ali su autori, koji su i sami sudionici oba projekta (Srđa Orbančić je i voditelj potonjeg), u interesu oba projekta i u želji da znanstveno-istraživački nalazi što prije dospiju u javnost odlučili objaviti rad na ovom mjestu. Prilog se bavi antropološkim i lingvističkim istraživanjem etnolingvističke diferencijacije, etničkih granica i međuetničkih odnosa u etnički miješanim katarskim općinama hrvatsko-slovenskog pograničnog područja u Istri.

Drugi članak u aneksu jest *Nekatere zgodovinopisne razseznosti slovenstva v hrvaškem delu slovensko-hrvaškega obmejnega prostora, s poudarkom na Istri in Zagrebu* (str. 257-266) autorice Vere Kržišnik-Bukić. Prikazane su neke historiografske značajke te etničko kretanje Slovenaca prema popisima stanovništva s izabranim naglaskom na Istru i Zagreb.

Prema opsegu, i naročito svojim multidisciplinarnim pristupom ovo izdanje možemo označiti pionirskim radom koji proučava hrvatsko-slovensku granicu. Manjak sličnih istraživanja kod hrvatskih stručnjaka donekle anulira (ali ne i opravdava) angažman naših autora na projektu čiji je rezultat ovaj svezak. Ne sumnjamo da će ovo djelo biti vrijedan temelj poželjne buduće suradnje i istraživanja s obje strane granice.

Ivan Zupanc

XV International Congress of International Union for Quaternary Research (INQUA), Durban, Južnoafrička Republika, 3. - 11. kolovoza 1999.

Međunarodni kongres INQUA-e (Međunarodne unije za istraživanje kvartara) održan u Durbanu u Južnoafričkoj Republici od 3. do 11. kolovoza 1999. godine, petnaesti je po redu svjetski skup znanstvenika prirodoslovaca posvećen problematici geologije, geomorfologije, fizičke geografije, geokologije, meteorologije, klimatologije, hidrologije, glaciologije, pedologije, fizike, geofizike i astronomije te onoj s područja antropologije i arheologije kvartara. Treba istaknuti da se radi o jednom od najstarijih međunarodnih znanstvenih skupova s 72-godišnjom tradicijom održavanja (prvi od njih održan je 1928. godine u Amsterdamu).

INQUA kongresi predstavljaju jedan od najvažnijih i najcjenjenijih, dakako i najzanimljivijih te najposjećenijih skupova iz područja prirodnih znanosti. To je bilo zamijetno i na ovom kongresu, bez obzira na veliku udaljenost mjesta održavanja od najvažnijih ekumenskih područja. U radu Kongresa participiralo je mnoštvo sudionika s podnescima (s pratećim osobama i studentima okupilo ih se je oko 700) iz zemalja sa svih kontinenata (29 europskih, 14 afričkih, 10 azijskih, 6 južnoameričkih, 2 sjevernoameričke i 2 zemlje iz Australije s Oceanijom). Daleko najveći broj sudionika došao je iz SAD, V. Britanije, Francuske, Italije, Kanade, Kine, Rusije, Južnoafričke Republike itd. Na žalost, autor ovih redaka bio je jedini sudionik iz Hrvatske. Zanimljivo je da su u znatno većem broju sudjelovali predstavnici država iz našeg okruženja (Mađarske, Italije, Slovenije, Austrije, Češke,

Rumunjske). Slobodni smo pri tome ponoviti primjedbu koju smo iznijeli u ovom časopisu (vol. 26) u vezi održavanja XIII. INQUA skupa održanog u Kini 1991. godine: "Izostajanje predstavnika naših prirodoslovaca svakako začuđuje, već i s aspekta mogućih pozitivnih utjecaja na daljnji razvoj istraživanja kvartara u Hrvatskoj. Naglašen je taj problem i činjenicom da ta konstatacija vrijedi i za prethodne kongrese INQUA-e."

Rad Kongresa održao se je u okviru plenarnih predavanja, simpozija, poster izlaganja, radnih grupa i odgovarajućih zasjedanja na razini Kongresa i pojedinih specifičnih komisija. Održano je 12 plenarnih tematskih zasjedanja, 24 simpozija, 47 poster izlaganja, 22 radna i 29 poslovnih sastanaka. Tu treba dodati dvije plenarne skupštine, organizacije više primanja i više pratećih ekskurzija u pojedine dijelove Južnoafričke Republike i u susjedne zemlje (Namibija, Botsvana, Mozambik i Zambija). Ukupno je održano 560 podnesaka, što usmenih što putem poster izlaganja. Autor ovih redaka održao je dva predavanja iz kvartarne problematike Hrvatske na temu geologije i geomorfologije kvartara otoka Suska i Kvarnerskog arhipelaga.

Osnovna tema Kongresa bila je posvećena okolišu i njegovim značajkama i utjecaju na razvoj čovjeka tijekom kvartara. Naglašena pažnja posvećena pitanju tektonskih pokreta i njihovom utjecaju na izmjenu globalne klime i to posebno u Africi, međutim intenzivno je raspravljano o čitavom nizu pitanja: izmjenama morske razine uvjetovanim klimatskim promjenama, Milankovićevoj skali povezano s akumulacijskim sedimentnim ciklusima jezera Malavi i Tanganjika, varijabilnostima klime

tijekom mlađeg pleistocena u Europi i Africi, migraciji azijskih aridnih ekusustava u Istočnu i Južnu Afriku, kvartarnim fluvijalnim sustavima povezano s globalnim klimatskim izmjenama, ledenjačkim pokrovima, pokretima Zemljine kore i potresima, neotektonici područja s ledenjačkim pokrovom odnosno područjima bez njega, postglacijalnim neotektonskim pokretima na nizu primjera u svijetu, glacijaciji visokih planinskih sustava, razvoju ekosustava u Mediteranu, paleoekologiji mikrovertebrata u arheološkim i paleontološkim nalazištima kvartarne starosti, kontinentskim šelfovima u kvartaru, litostratigrafiji lesa i lesu sličnih sedimenta diljem svijeta, pitanju značajki paleopedoloških horizonata i njihovom datiranju, pitanju desertifikacije, šumskim ekosustavima i klimatskim izmjenama u Centralnoj Africi, pitanjima biodiverziteta

na temelju polen analiza, interglacijalnim izmjenama razine mora i njihovom utjecaju na obalni okoliš, pitanju plio-pleistocenske granice, pitanju istraživanja recentnih glacijalnih i periglacijalnih procesa dovedenih u vezu s paleoklimatskim rekonstrukcijama, prostornom obuhvatu i kronologiji kvartarne glacijacije, rezultatima razvoja u rekonstrukciji i modeliziranju klimatskih izmjena, izmjenama klime na temelju istraživanja akumulacija u kršu te indikatorima ledenih doba u tropskim šumskim okolišima.

Na kraju treba naglasiti da je prisustvovanje tako važnom skupu predstavnika gotovo svih područja prirodnih znanosti bilo od iznimne koristi za daljnje učvršćivanje kontakata s predstavnicima brojnih zemalja, kao i upoznavanje s rezultatima najnovijih istraživanja s područja geoznanosti.

Andrija Bognar